

ВЫКАРЫСТАННЕ ПАТЭНЦЫЯЛУ ЭТНАГРАФІЧНАГА ПАКОЯ Ё ФАРМІРАВАННІ ГРАМАДЗЯНСКАГА І ПАТРЫЯТЫЧНАГА СТАНАЎЛЕННЯ АСОБЫ

Плесканева Святлана Мікалаеўна,
педагог дадатковай адукацыі,
настаўнік беларускай мовы і
літаратуры дзяржаўнай установы
адукацыі “Сярэдняя школа № 2
г.п. Бялынічы”

*Не пагарджаць святым сваім мінулым, а
заслужыць яшчэ і вартым быць яго*

У. Караткевіч

Чалавек не можа жыць па-за сферай духоўных каштоўнасцей. Як правіла, кожны з нас знаходзіцца ў акружэнні вартасцей таго асяроддзя, дзе пачалося яго жыццё. І калі на жыццёвым шляху не адбываецца нейкіх рэзкіх зрухаў, кардынальных перамен, то каштоўнасці гэтага асяроддзя і складаюць унутраны свет асобы, абумоўліваюць яе нормы этыкі і маралі, паводзіны. Для традыцыйнай культуры беларускага народа ўласцівы свая этнічная спецыфіка, багацце духоўнага зместу. Таму так важна ведаць народнае жыццё, побыт і культуру продкаў.

Святы, гульні, спаборніцтвы, спектаклі, юмарыны... Гэта далёка не поўны пералік шматлікіх форм арганізацыі вольнага часу дзяцей школьнага ўзросту.

Праца са школьнікамі ў вольны ад вучобы час – важнейшае звяно ў іх выхаванні, бо выхаванне – гэта працэс, які накіраваны на цэласнае развіццё асобы дзіцяці, які прадугледжвае станаўленне яго адносін да Радзімы, грамадства, людзей, працы, да сваіх бацькоў і продкаў, да традыцый культурнай спадчыны.

У падлеткавым узросце фарміруецца сістэма каштоўных адносін да жыцця, праходзіць працэс самаўсведамлення і самаўдасканалення асобы вучня, таму вялікая ўвага павінна надавацца выхаваўчаму працэсу сярод школьнікаў не толькі на ўроках, а і ў розных пазаўрочных мерапрыемствах. Ніколі не знікне вечнае: любоў да маці, павага да бацькоў, жаданне стаць дарослым культурным і шырокаадукаваным сучасным чалавекам. Усё гэта не здзейсніцца, калі не шанаваць свае карані і традыцыі. Ад прадзедаў “нам засталася спадчына”. І настаўнікі, і вучні павінны захаваць яе для сябе і для будучых пакаленняў. Гэта наш абавязак і доўг, бо кожны вучань жадае ўвайсці ў дарослае жыццё Чалавекам, які любіць сваю сям’ю, свой край, свой народ, сваю Радзіму і гэтым ганарыцца.

Сучасная моладзь усё менш і менш ведае аб сваіх каранях, мае смутнае ўяўленне пра абрады, асаблівасці беларусаў.

У сувязі з гэтым у дзяржаўнай установе адукацыі “Сярэдняя школа № 2 г. п. Бялынічы” дзейнічае праект “Выкарыстанне патэнцыялу этнаграфічнага пакоя ў фарміраванні грамадзянскага і патрыятычнага станаўлення асобы”, які спрыяе далучэнню шырокага кола вучняў школы да культуры свайго народа. У выніку рэалізацыі праекта адмячаецца рост актыўнасці вучняў у мерапрыемствах шостага школьнага дня і дзейнасці этнаграфічнага музея-пакоя, далучэнне вучняў да культуры, традыцый і звычаяў беларускага народа, павышэнне культурнага іх ўзроўню, духоўнае абагачэнне асобы.

Асноўная мэта праекта: фарміраванне духоўна багатай і маральна чыстай асобы вучня, яго актыўнай грамадзянскай пазіцыі. У школе ён рэалізоўваецца праз наступныя задачы: арганізацыя і ажыццяўленне сукупнасці асветніцкай і экскурсійнай работы школьнага этнаграфічнага пакоя, даследванне і захаванне традыцый і звычаёў роднага краю, далучэнне вучняў да нацыянальнай культурнай спадчыны, традыцыйнай абраднасці, народнага побыту, народнага календара праз правядзенне культурна-масавых мерапрыемстваў.

Праект распаўсюджваецца на вучняў школы. Асноўнымі яго ўдзельнікамі з’яўляюцца члены этнаграфічнага аб’яднання (зменны састаў) – вучні 5-11 класаў.

Асноўная дзейнасць ажыццяўляецца ў этнаграфічным музеі-пакоі “Беларуская хатка”. Але ў працэсе рэалізацыі мерапрыемстваў ажыццяўляецца ўзаемадзеянне з школьнай і раённай бібліятэкай, раённымі цэнтрамі культуры, раённым музеем імя В. К. Бялыніцкага-Бірулі, Бялыніцкай школа мастацтваў імя В. К. Бялыніцкага-Бірулі, ДУА “МЦ “Ветразь” г.п. Бялынічы”.

Асноўнымі формамі і накірункамі дзейнасці ў рамках праекта з’яўляюцца наступныя:

- **Турыстыка-краязнаўчая дзейнасць** (паходы, падарожжы, дні турызму і краязнаўства, агляды-конкурсы, выставы, вочныя і завочныя экскурсіі).
- **Навукова-даследчая дзейнасць** (этнаграфічныя чытанні, даследчыя работы, музейныя ўрокі).
- **Экскурсійная дзейнасць** (тэматычныя экскурсіі, лекцыі-экскурсіі аднаго экспаната, міні-экскурсіі для самых маленькіх школьнікаў).
- **Культурна-масавая дзейнасць** (святы, гульні, вусныя часопісы, выставы).

Немалаважную ролю у правядзенні мерапрыемстваў, даследчай рабоце адыгравае сам этнаграфічны пакой.

Вучні павінны ведаць гісторыю і культуру свайго народа не з “малюнка ў буквары”, а са школьнага музея, з вуснаў пажылых людзей, якія захавалі для нас багатую спадчыну.

Этнаграфічны пакой “Беларуская хатка” школы пачаў свой летапіс з 19 студзеня 2005 года. Настаўнікі, вучні прыносілі з дому ручнікі, калаўроты,

гарлачы, адзенне і іншыя прадметы народнага побыту. Гэтыя рэчы сталі першымі экспанатамі этнаграфічнага пакоя.

Экспазіцыі этнаграфічнага пакоя- музея – вынік крапатлівай, творчай і даследчай працы вучняў і настаўнікаў. Гэта – база для вучэбна-пазнаваўчай дзейнасці вучняў, для далучэння школьнікаў да грамадска-карыснай працы. Кожны экспанат – гэта гісторыя жыцця нашых продкаў. Музейныя фонды складаюцца з двух частак – асноўнага фонду і дапаможнага. Асноўны фонд налічвае каля 300 экспанатаў, дапаможны – 129 экспанатаў. Самыя каштоўныя экспанаты асноўнага фонду – гэта андарак (1895 г.), вясельны вянок (1953 г.), лапці (1938 г.). Асноўныя экспазіцыі этнаграфічнага пакоя: “Бабін кут”, “Дзіцячы кут”, “Ткацтва і вышыўка”, “Адзенне”, “Жыццё вёскі ў фотаздымках”, “Прадметы быту”, “Сялянскі падворак” (Дадатак 1). Найбольшую цікавасць у вучняў вызвала стварэнне экспазіцыі “Жыццё вёскі ў фотаздымках”, “Прадметы быту”.

Турысцка-краязнаўчая дзейнасць мае ўстойлівыя прынцыпы і методыку ў рамках вучэбна-выхаваўчага працэсу, з’яўляецца традыцыйным і эфектыўным сродкам народнай педагогікі, важным фактарам у ідэйна-выхаваўчай рабоце. Турысцка-краязнаўчая дзейнасць прадугледжвае пошукава-даследчую, асветніцкую і грамадска-карысную працу.

Турыстычныя паходы і паездкі дазваляюць пабачыць Беларусь і даведацца шмат цікавага пра яе. Краязнаўчы турызм і краязнаўчыя экскурсіі надаюць падарожжам карысную накіраванасць, пашыраюць кругагляд рабят, прывіваюць навыкі, неабходныя ў жыцці.

У час турыстычных паходаў і паездак навучэнцамі збіраюцца звесткі гістарычнага, этнаграфічнага, географічнага матэрыялу, яны знаёмяцца з новымі мясцінамі, сустракаюцца з цікавымі людзьмі.

Гэты накірунак дзейнасці ажыццяўляецца ў цесным ўзаемадзеянні з ДУА “МЦ “Ветразь” г.п. Бялынічы”.

За перыяд 2009-2014 год толькі ў рамках праекта праведзена 14 паходаў, 32 экскурсіі па разнастайных маршрутах: Мінск, Магілёў, Гомель, Орша, Дудуткі, Стэфанова, Курган Славы і іншыя. Цікавасць у вучняў вызвала распрацоўка краязнаўчага маршруту “Вуліцы роднага пасёлка”. У выніку краязнаўчай дзейнасці за апошніх два гады этнаграфічны пакой папоўніўся 53 экспанатамі.

Пачуць пра якую-небудзь старадаўнюю рэч, узяць яе і прынесці ў музей – адна справа, а вось правесці даследаванне і зрабіць рэферат ці напісаць навукова-даследчую працу – гэта ўжо справа іншая, больш складаная, якая патрабуе шмат часу і намаганняў.

Навукова-даследчая дзейнасць – від дзейнасці, які накіраваны на атрыманне новых аб’ектыўных навуковых ведаў. Яна прадугледжвае наступныя этапы: падрыхтоўка да правядзення даследавання, правядзенне даследавання, афармленне работы, абарона вынікаў даследавання.

Адна з форм дзейнасці вучняў – этнаграфічныя чытанні. Любы крок, зроблены па арганізацыі і правядзенні чытанняў – крок мэтанакіраваны.

Жаданне быць духоўна багатым чалавекам ва ўсіх вельмі вялікае. Вучні займаюцца збіральніцкай дзейнасцю ў Бялынічах, ў раёне, сустракаюцца з рознымі людзьмі, народнымі майстрамі, вывучаюць, сістэматызуючы ў адно цэлае, і матэрыялы з бібліятэчных фондаў па традыцыйнай народнай культуры. Самі чытанні знітоўваюць два віды дзейнасці гурткоўцаў: навукова – практычную і культурна – масавую. Таму нашы вучні карысна бавяць час і пры гэтым вывучаюць народную культуру, развіваюць свае камунікатыўныя зносіны і творчыя здольнасці, на вачах сталюць.

У этнаграфічным пакоі праводзяцца ўрокі, інфармацыйныя гадзіны, этнаграфічныя падарожжы. Навукова-даследчая дзейнасць немагчыма без дапамогі падручнікаў, сучасных інфармацыйных сродкаў: інтэрнэта, электронных падручнікаў. Таму гэты накірунак дзейнасці ажыццяўляецца ў супрацоўніцтве з школьнай і раённай бібліятэкамі, раённым музеем.

Намі ўжо праведзена 7 этнаграфічных чытанняў. Навучэнцы выступалі з распрацоўкамі па тэмах: “Традыцыі і звычаі беларусаў. Святы”, “Беларускі народны касцюм. Адзенне”, “Беларускі народны касцюм. Абутак”, “Ганчарныя вырабы”, “Ручнікі”. Створаны і выдадзены метадычныя зборнікі “Этнаграфічныя чытанні”, “Ніхто не забыты, нішто не забыта”. Даследчая работа вучняў 8 класа “Выкарыстанне прыказак і прымавак у падручніках па беларускай мове і літаратуры ў 8 класе” з’явілася перможцай раённага конкурсу даследчых работ па беларускай мове.

Навучэнцы аб’яднання “Юныя этнографы”, якое працуе на базе музея, ствараюць экскурсійную групу. Па кожнай тэматычнай зоне (экспацыцыі) створана экскурсія. Экскурсавод – гэта ў любым выпадку творчая прафесія, у нечым блізкая нават да акцёрскай. Таму яна патрабуе ад навучэнцаў адпаведнага майстэрства і падрыхтоўкі. Разнастайныя тэматычныя экскурсіі дазваляюць неаднаразова наведаць этнаграфічны пакой і падрабязней пазнаёміцца з матэрыяльнай і нематэрыяльнай спадчынай беларускага народа.

Этнаграфічны пакой прапануе ўвазе наведвальнікаў наступныя экскурсіі: “Яго вялікакасць і загадкакасць, Музей” (для вучняў 1-4 класаў), “Ткацтва і вышыўка” (для вучняў 5-8 класаў), “Гісторыя беларускага нацыянальнага касцюма” (для вучняў 5-9 класаў), “Ад сінняй кветачкі да кашулькі дзетачкам” (для вучняў 4-6 класаў), “Рамёствы зямлі Бялыніцкай” (для вучняў 8-11 класаў), “Сакральны свет беларусаў” (для вучняў 8-11 класаў).

Для асобнай групы наведвальнікаў, дзяўчат, створана тэматычная экскурсія “Вясельны вянок, альбо гісторыя аднаго экспаната ў трох дзях” (Дадатак 2). Яна накіравана на фарміраванне этычных адносін паміж маладымі людзьмі.

Вучнямі ў вольны час створана 7 тэматычных экскурсій, праведзена 82 экскурсіі для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў, 57 экскурсій для школьнікаў старэйшага ўзросту, 14 экскурсій для гасцей з Беларусі, Расіі, Бельгіі, Германіі, Англіі, Італіі. У рамках рэспубліканскай акцыі “Жыву ў

Беларусі і тым ганаруся” тэматычная экскурсія “Вясельны вянок або гісторыя аднаго экспаната ў трох дзях” заняла 1 месца на абласным этапе конкурса.

За сваю шматвяковую гісторыю беларускі народ стварыў унікальную самабытную культуру. Традыцыйныя народныя святы і абрады спалучаюцца з хрысціянскімі традыцыямі, утвораючы непаўторны гарманічны сінтэз.

Большая частка насельніцтва Беларусі – хрысціяне. Галоўнымі святамі хрысціянства з’яўляюцца Каляды і Вялікдзень. Нараўне з хрысціянскімі, у Беларусі святкуюцца і народныя святы. Гэта перш за ўсё Купалле і Масленіца, якія суправаджаюцца народнымі танцамі, песнямі, гульнямі і традыцыйнымі абрадамі.

Музей – святочная пляцоўка. Падрыхтоўка свята – доўгі творчы працэс. Пры падрыхтоўцы любога свята школьнікі вывучаюць абрады беларускага народа, даведваюцца пра асаблівасці таго ці іншага свята. Каб больш яскрава і дакладна ўсё выглядала, удзельнікі святаў – акцёры, выкарыстоўваюць хусткі, фартукі, ручнікі з фондаў музея.

Культурна-масавая дзейнасць ажыццёляецца з падтрымкай раённага цэнтра культуры, дзіцячай школы мастацтваў.

За перыяд з 2009 па 2014 год створаны і выдадзены зборнік “Святы ў Беларускай хатцы”. Вучні разам з настаўнікам распрацавалі 23 сцэнарыя правядзення наступных святаў: “Пакроўскі кірмаш”, “Саракі”, “Вялічка”, “Каляды”, “Хрэсьбіны”, “Шчодры вечар”, “Гуканне вясны”, “Масленіца”, “Зяленыя святкі”, “Жаніцьба коміна”. Праведзеца не адно адкрытае мерапрыемства. Гэты накірунак дзейнасці – яркі, творчы, вызывае інтарэс і захапленне ў вучняў.

Школьны музей адыгравае вялікую ролю ў фарміраванні музейнай культуры. Менавіта школьны музей становіцца першым музеем у жыцці чалавека. Таму вельмі важна выхаваць у вучняў правільныя адносіны да музея, яго фондаў, навучыць даследчай дзейнасці, а таксама выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы.

Работа музея садзейнічае ўдасканаленню выхаваўчай работы, духоўнаму росту асобы, развіццю маральных і патрыятычных якасцей, глыбокаму успрымання нацыянальных каштоўнасцей і традыцый беларускага народу.

Станоўчы падыход да прадуманай арганізацыі вольнага часу школьнікаў у любым месцы і ў любы час павінен вырашыць самае галоўнае ва ўсе часы: праблему выхавання духоўна багатага чалавека. Зрабіць гэта зможа толькі творчы, думачы настаўнік, і абавязкова ўмова для гэтага – гуманная школа.

Літаратура:

1. Барчук, А.Л. Грамадзянскае выхаванне школьнікаў/ А. Л. Бурлачук. – Мн., 2009. – 150 с.
2. Гурскі, А.І. Земляробчы каляндар. Абрады і звычаі/ А. І. Гурскі. – Мн., 1990. – 120 с.
3. Лозка, А. Беларускі народны каляндар / А. Лозка. – Мн., 1993. – 241 с.

4. Никончук, А.С. Социально-педагогический проект: просто о сложном // Социально-педагогическая работа. – 2000, №4. – С.45–54.
5. Салаўянчык, Б.М. Гуляй і вучыся! / Б. М. Салаўянчык. – Мн., 1992. – 320 с.

Дадатак 1

Дадатак 2

Гісторыя аднаго экспаната
(Тэматычная экскурсія “Вясельны вянок ” у этнаграфічным музейным пакоі
“Беларуская хатка” ў трох дзях)

Этнаграфічны музейны пакой. Экскурсавод вядзе экскурсію. На відным месцы: фотаздымак, клубок, вясельны вянок.

Экскурсавод: Добры дзень! Я, Алена Бадзеева, вучаніца 9 класа дзяржаўнай установы адукацыі “Сярэдня школа № 2 г.п. Бялынічы”, мне 14 год. Мы знаходзімся ў этнаграфічным пакоі “Беларуская хатка” сярэдняй школы № 2 г.п. Бялынічы.

У кожнага музейнага экспаната свая гісторыя, свая загадкавасць, свая тайна ... (*Бярэ у рукі фотаздымак, клубок*) Я трымаю ў руках дзве рэчы: стары фотаздымак і клубок. Гэта не музейныя экспанаты. Але менавіта яны адшукалі і зрабілі галоўным героем нашай экскурсіі адзін наш музейны экспанат. Знаёмцеся: вясельны вянок. Клубок знітоўвае ў сабе сапраўдную жыццёвую гісторыю пра адну цудоўную жанчыну, яе вясельны вянок і, часткова, вясельны абрад.

Дзея першая: “Яна, жанчына”

Экскурсавод: Манькоўская Ганна Якаўлеўна... цёця Ганна... Наша школьная прыбіральшчыца ... Больш за 25 год адпрацавала яна ў сярэдняй школе №2 г.п. Бялынічы. На жаль, яна ўжо памерла. Сама з Трылесіна, невялікай вёскі Бялыніцкага раёна. Вось яна, Ганна Якаўлеўна (*наказвае*), маладуха, на гэтым фотаздымку. У 1954 годзе яна пабралася шлюбам з Манькоўскім Іванам Пятровічам.

Дзея другая: “Ён, музейны экспанат”

Экскурсавод: У 2008 годзе ў нашым музейным пакоі “Беларуская хатка” стваралася чарговая музейная экспазіцыя. Для яе збіраліся старыя фотаздымкі, рэчы. У сваякоў, знаёмых збіралі. Былі і ў цёці Ганны. І яна перадала ў наш пакой вось гэты фотаздымак (*наказвае*),

дзе яна, шчаслівая, у дзень свайго вяселля, і галоўны аtryбут любога вяселля – вянок. Вось што расказала Ганна Якаўлеўна:

- Недзе за тыдзень да вяселля пайшла я купляць сабе вянок ажно ў Магілёў. Пехатою дабралася. Праўда, крыху пад’язджала на машыне. Дарога бойкая была, шаша Мінск-Магілёў. На Быхаўскім базары купіла вянок, дадому вярнулася толькі ўвечары. Вянок паказала маці. Яна схавала яго ў сундук і прыказала, каб нікому нічога не казала.

У дзень вяселля ў суседняй хаце, а хата павінна была стаяць на адным баку з нашай, бацькоўская хатай, сабраліся сяброўкі, хросная мая. Сталі мяне апранаць. Бацькі ж у мяне не было, на вайне загінуў, таму вянок я купіла з белых васковых кветчак з зялёнымі лісточкамі, што ўказвала на маё сіроцтва. Хросная кісяю накрухмаліла, потым прышыла яе да вянка. Прымерыла мне вянок, а потым палажыла яго на ложка і накрыла гэтай кісяёю, дужа доўгаю яна была. Шаферкі расплялі маю касу і заплялі дзве, песні спявалі. Косы прыгожа ўлажылі вянком на галаве, а ўжо хросная надзела мне вянок. А перад гэтым на дзяжу, накрытую перавернутым кажухом, пасадзілі. Так багацця і долі шчаслівай жадалі. Дык вось вянок хросная мне надзела, а кісяю перакінула з правага пляча на левае. А родная маці з абразам благаславіла мяне на шлюб. А пасля вяселля свякруха схавала вянок у сундук, а праз нейкі час упрыгожыла ім абраз. І пражыла я з мужам доўгае і шчаслівае жыццё.

Дзея трэцяя: “Вясельны вянок, або як падрыхтоўвалі і надзявалі вясельны вянок”

1(наказ). Прышыванне кісяі

Кісяя складваецца ярусамі. Бярэцца тры ярусы бо маладуха з заможнай сям'і. Хросная прышывае яе да вянка, спявае. Гатовы вясельны вянок кладдзе на сундук, накрывае кісяёй.

2(наказ). Распляценне дзявоцкай касы.

Маладуха сядзіць на стуле. Шаферкі расплятаюць дзявоцкую касу, хросная дапамагае, спяваюць вясельную песню. Яны разам заплятаюць дзве касы, укладваюць іх вянком на галаве.

3(наказ). Адзяванне вясельнага вянка.

Хросная падыходзіць да маладухі, бярэ з сундука вянок і надзявае ёй на галаву.

Экскурсавод: Вянок маладухі быў сімвалам яе дзявоцкасці, цнатлівасці. Замужнія жанчыны вяноў не насілі, не надзявалі на галаву вяноў і жанчыны, якія браліся шлюбам другі раз. Не мела права надзяваць вянок на вяселле і тая дзяўчына, якая страчвала цнатлівасць да замужжа. У народзе так і казалі: “Страціла свой вянок”. Пасля падзелу вясельнага карава я у хаце маладога, з галавы маладухі вянок здымала свякроў, маці мужа, і завязвала хустку, галаўны ўбор замужняй жанчыны. А вянок рабіў круг: свякроў прымярала яго незамужнім дзяўчатам, каб вызначыць, хто потым будзе брацца шлюбам. Пасля круга вясельны вянок вешалі ў “чырвоным куце”.

(*бярэ клубок*) Па нітачцы клубок збіраюць... Вось такая сапраўдная гісторыя выйшла пра адну цудоўную жанчыну, яе вясельны вянок і, часткова, вясельны абрад. У кожнага музейнага экспаната свая гісторыя, свая загадкавасць, свая тайна...